

Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-İ Efkâr

Doç.Dr. Serpil SÜRMELİ*

Özet

13 Kasım 1918'den beri işgâl altında bulunan İstanbul, 16 Mart 1920'de ikinci bir işgâl eylemine daha tanık oldu. İngiliz kuvvetlerince sabah 10.00'da resmen başlatılan bu hareket, Osmanlı Hükümeti'ne resmi saatinden 20 dakika önce tebliğ edildi. Oysa İngilizler, listelerinde bulunan kişileri tutuklama girişimleriyle işgâle gece yarısı başlamış durumdaydılar. Fakat bu tutuklamalar sırasında İngiliz askerleri tarafından yapılan muameleler insanlık adına utanç verici, sabah 5.45'de 10. Kafkas Tümen Karargâhı ve karargâh mızıka efradının bulunduğu Şehzadebaşı Karakolu baskını ise, İstanbul işgâlinin en ibret verici olayları olarak tarihe geçmişti. Özellikle Şehzadebaşı'nda gerçekleşen olay, bir İngiliz müfrezesinin ani bir baskınla karakola girerek, yataklarında uyuyan Türk askerlerinin üzerine ateş açması, dördü şehit, on kişiyi yaralamasıyla sonuçlanmıştı.

İngilizlerin baskını gerçekleştirip karakolu terk etmesinden sonra, olay yerine ilk olarak Tevhid-i Efkâr gazetesi girmiş, bu kanlı eylemin kurbanlarından dört Türk şehidini fotoğraflamıştı. Ancak işgâl altındaki İstanbul'da bu fotoğrafların yayınlanması mümkün olmadığından, fotoğraflar o sırada İstanbul'a gelen İtalyan Gazeteci Filippucci Guistiniani'ye, İtalyan gazetelerinde yayınlanması için verilmişti. Ertesi gün Tevhid-i Efkâr gazetesi sahibi ve başyazarı Velid Ebüzziya Bey, İngilizler tarafından sorgulandığı gibi, gazetenin matbaası da birkaç kez baskına uğramış, bu sırada fotoğrafların asılları kaybolmuştu. Fakat İtalyan gazeteci Roma'ya döndüğünde bu fotoğrafları, Osmanlı Hükümeti'nin Roma'daki gayr-ı resmi temsilcisi Galip Kemali (Söylemezoğlu) Bey'e vermişti.

İtilaf Devletlerinin 2 Ekim 1923'de İstanbul'u tahliye etmesinden sonra, Tevhid-i Efkâr Gazetesi bu fotoğrafları, Büyük Türk Zaferinin ardından, İstanbul'a dönmüş bulunan Galip Kemali Bey'den istemiş ve 5 Ekim 1923'de aynı gazete tarafından yayınlanmıştı.

* Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Böylece İngilizlerin Şehzadebaşı Karakolu'nda giriştikleri bu menfur olayın delilleri, 3,5 yıl sonra Türk kamuoyuyla paylaşılabilmişti.

Anahtar kelimeler: 16 Mart 1920, İstanbul'un İşgâli, Şehzadebaşı Karakolu Baskını, İstanbul ve İngilizler

Raid of Şehzadebaşı Military Station and the First Newspaper (Tevhid-i Efkâr) Entering the Event Place

Abstract

İstanbul, being under occupation since November 13, 1918, witnessed the second occupation act in March 16, 1920. The movement which was started by English forces officially at 10 am. was declared 20 minutes before official hour to Ottoman Government. But English had started to occupy at mid-night by arresting people on their list. English soldiers_ conducts during the arresting were dishonourable for humanity. The raid of Şehzadebaşı Military Station at 5.45 am. Locating in band of the tenth Caucasus Division Headquarter had a place in history as the most important event of İstanbul Occupation. An English Detachment entered the military station in a sudden attack, fired the Turkish soldiers who were in their bed, the four of them were martyrs and ten of them were wounded as a result of event in Şehzadebaşı.

After raid, Tevhid-i Efkâr firstly entered the event scene and take photographs four martyrs of this bloody act. It was not possible to be published these photographs because İstanbul was under the occupation. In order to be published in Italian newspaper, photographs were given to an Italian journalist Filippucci Guistiniani in İstanbul. The next day the owner and editorial writer of Tevhid-i Efkâr, Mr.Velid-Ebüzziya was interrogated by English and printing office of newspaper had some raids at this time original photographs were lost. But Italian journalist had given photos to Galip Kemali (Söylemezoğlu) who was the nonofficial representative of Ottoman Government in Rome.

After the Allies left İstanbul in October 2, 1923 Tevhid-i Efkâr wanted photos from Mr.Galip Kemal who returned to İstanbul after Great Turkish Victory (great battle of Afyonkarahisar-Dumlupınar) and the photos were published by same newspaper in October 5, 1923.

Thus, the evidences of this loatsome event in Şehzadebaşı Military Station by English, were shared with Turkish public after 3,5 years.

Key Words: Occupation of İstanbul March 16, 1920, Raid of Şehzadebaşı Military Station, İstanbul and the English

13 Kasım 1918'den beri işgâl altında bulunan İstanbul, 16 Mart 1920'de ikinci kez bir işgâl eylemine tanık oldu. İngilizler tarafından üstlenilen bu işgâlin, ilkinden farkı resmen tebliğ edilmesinin yanı sıra, müttefikleri Fransızların aksine çok göz önünde olmayı arzu etmeyen İngilizlerin, bu hareketi adeta bir gövde gösterisine dönüştürmek suretiyle gerçekleştirmiş olmalarıydı. Ancak bu gösteri medeni bir toplumun temsilcilerinden beklenmeyecek ölçüde şiddetli oldu. Ve Türk insanı mütarekeden beri kendi topraklarında onuruna oldukça ağır gelen pek çok insanlık dışı uygulamada olduğu gibi, bu uygulamaların en kötü örneklerini bu defa da İngilizler eliyle yaşamak zorunda kaldı.

Milli Mücadele döneminin en ibret verici olaylarından biri olarak Yakın Tarihimize geçen bu işgâl, şehirdeki müttefik yüksek komiserlerince alınan ortak kararlara göre gerçekleştirildi ve bu kararları içeren tarihi nota, işgâlin resmen başlayacağı saat 10.00'dan 20 dakika önce, İngiliz Yüksek Komiserliği Tercümanı Andrew Ryan tarafından Sadrazam Salih Paşa'ya verildi¹. Fakat işgâlin resmen başlama saati 10.00 olarak belirlenmesine rağmen, aslında işgâl iki fasıl halinde plânlanmıştı. İstanbul'daki Amerikan Temsilcisi Mark L.Bristol Dışişleri Bakanlığı'na işgâl günü gönderdiği bir telgrafta o güne dair ana hatlarıyla bilgi vermekte aynı zamanda plânlanan bu fasıllara açıklık getirmekteydi. Buna göre, bütün İngiliz gemilerinin saat 6.00'da hareket durumuna geçtiği, makineli tüfekli mavnaların kıyıya geldiği, saat 9.00'da tam teçhizatlı ve başları kasklı dört bin kadar deniz erinin Atlantik savaş filosundan karaya çıktığı, barakaları, mühimmat depolarını, tersaneyi ve stratejik noktaları işgâl ettiği, bunlara İstanbul'da Hintli birliklerle, topçuların katıldığı belirtilmekteydi. Ayrıca telgrafta deniz kıyısındaki başlıca binaların damlarına makineli tüfekli deniz erlerinin yerleştirildiği, deniz uçaklarının şehir üzerinde uçtuğu, telefonların kesildiği ve Türk sivillerinin İngiliz askerlerince kitle halinde tutuklanmalarının gece yarısı başladığı, bunların yüz kadarının deniz kıyısındaki bir İngiliz mavnasına getirildiği² bildirilmekteydi.

Görüldüğü üzere İngilizler, kendilerince zararlı olarak belirledikleri isimleri tutuklama gibi, kimseye gerçek yüzlerini göstermek istemedikleri girişimlerini gece yarısı, herkesin tanıklık etmesini arzu ettiği gösterişli işgâl merasimlerini ise gün ışığıyla yapmayı tercih etmişti.

Özellikle baskın ve tutuklamalarda İstanbul'un uykuda olduğu zamanı seçen İngilizler, şehrin çeşitli semt ve mahallerinde hemen aynı saatlerde hanelere zorla girerek, aralarında eski Harbiye Nazırı Cemal Paşa, eski Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa, Meclis-i Ayan üyelerinden

¹ Bilâl N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), I, TTKB, Ankara, 1992, s.460.

² Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978, s.82-83.

Çürüksulu Mahmud Paşa ve Göz Doktoru Esat Paşa gibi kişileri tutuklamıştı³. Bu ani baskın ve tutuklamalar esnasında sadece muhatapları değil, hanelerdeki aile efradı da İngilizlerin gayri insani muamelelerinden nasibini almıştı⁴.

Ancak İngilizlerin İstanbul'u işgal programları yukarıdaki eylemlerle sınırlı kalmamış, o gün için plânladıkları eylem listesinde bir başka adres ve isme daha yer ayırmışlardı. Bu, tarihe en çok bilinen ismiyle geçen Şehzadebaşı Karakolu idi.

İngilizler 16 Mart sabahı saat 5.45'de Şehzadebaşı Direkleriarası'nda* bulunan, aslında 10. Kafkas Tümen Karargâhı olarak kullanılan bina** ve caddeye iki yük otomobili ile gelmişler, bu otomobillerden biri Saraçhanebaşı'na giderek, gözetleme yapma göreviyle yerini almış, diğer yük otomobili karargâh civarında durduktan sonra içinden tahminen 50-60 kadar silahlı karma İngiliz askerlerinden oluşan bir müfreze* başlarında bir İngiliz subayı olduğu halde otomobilden inmişlerdi⁵.

İngilizler karargâh binasına girmek için önce kapıda nöbet bekleyen askere saldırmışlar, bu saldırı karşısında nöbetçi asker, nöbetçi onbaşısına bağırarak imdat istemesi üzerine, yardım için nöbetçinin yanına gelmekte olan nöbetçi onbaşını İngiliz subayı silahını çekerek yaralamıştı. Arkasından koğuşa giden İngiliz askerleri süngüleri takılı olduğu halde ve "Silaha Davran" vaziyetinde tesadüf ettikleri Türk askerlerine sebepsiz ve sualsiz saldırarak, henüz uykuda bulunan ve o sırada yataklarından kalkmak isteyenlerin üzerine ateş etmeye başlamışlardı⁶.

Bu arada alt koğuştaki 10. Kafkas Tümeni Karargâh askerlerine bu saldırı düzenlenirken, üst kat koğuşlarda kalan Karargâh Mızıkacı efradı da 15 kadar silahlı İngiliz askerinin saldırısına uğramıştı. İngilizler mızıkacı askerlerini

³ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi 22 (Aralık 1957), Ankara, Vesika No:575.

⁴ Esat Paşa, "Evimi Nasıl Bastılar", Perşembe, 18 Temmuz 1935, No:16, Ghalib Kemaly Bey, Assassinat D'un Peuple Suite Au "Martire D'un Peuple" Imprimerie Riccardo Garroni, Romae, 1921, s.64.

* Direkleriarası bugünkü Saraçhane, Vezneciler ve Şehzadebaşı bölgesinin eski ismi.

** Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından birkaç gün önce 10. Kafkas Tümeni İstanbul'a gelmiş, tümene bağlı birlikler, şehrin çeşitli semtlerine, tümen karargâhı şubeleriyle birlikte Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı'na tümen karargâhı ve tümene bağlı mızıkacı takımının askerleri ise, bu apartmanın karşı köşesindeki iki katlı harap ve ahşap binaya yerleştirilmişti. (Prof.Dr.Enver Konukçu Özel Arşivi, Emekli General Nazmi Çağan Dosyası; <http://ekitap.eyup.bel.tr.9600/sempozyum>)

Letafet Apartmanı, İstanbul'un ilk apartmanlarından ve tanınmış binalarından biridir. Daha sonra Şehir Tiyatroları adını alacak sanat kuruluşu Darül-bedayii 13 Ocak 1914'te bu binada açılmıştır. (www.mindap.org).

* Bu müfrezede 84. Pencap Alayı'na (?) mensup Müslüman askerler bulunmaktaydı. (Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II, Son Meşrutiyet (1919-1920), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.406).

⁵ HTVD, 22, Vesika No:562.

⁶ HTVD, 19 (Mart 1957), Ankara, Vesika No:495, 496, HTVD, 22, Vesika No:563.

önce koridora çıkarmış ve iki sıra halinde dizmiş, mızıka çavuşunun kendilerinin mızıkacı olduklarını söylemesi hatta mızıka alet ve edevatı gösterilmesine rağmen, İngiliz subay, silahsız ve hiçbir mukavemet göstermeyen bu efrad için ateş emrini vermişti⁷.

Baskın sırasında 31 kadar mavzere el koyan İngilizler bunları yük otomobillerine nakille beraber ateşe devam etmişler, bu arbedeyi karargâhtan duyarak, koşup gelmekte olan 10 Kafkas Tümen Yaveri Üsteğmen Cemil Efendi'ye de ateş açmışlardı. Açılan ateş sonucu mermilerden birinin kaputunun sol kolunu delip geçtiğini gören ve ateşe karşılık vermeye imkan olamayacağını düşünen Üsteğmen Cemil Efendi oradan uzaklaşmak zorunda kalmıştı. İngilizler Şehzadebaşı Karakol baskınının son muamelesini, geceleri karargâhta kalmakta olan Karargâh Kumandanı Nail, Hesap Memuru Muavini Arslan, Alay Kâatibi Bekir Zeki Efendileri de yanlarına alarak işgâlleri altında bulunan Bayezid Jandarma Kumandanlığı'na götürmek⁸ suretiyle bitirmişlerdi. Bu baskın sırasında Şehzadebaşı Karakolu'nda 10. Kafkas Tümen Karargâhı ile Karargâh Mızıka efradı olmak üzere 61 Türk askeri bulunmaktaydı. Sabaha karşı yapılan bu ani baskında 4 asker şehit olmuş, 10 asker yaralanmış, 1 asker de kaybolmuştu⁹. Ancak yaralılarından biri daha sonra vefat etmişti¹⁰.

Tabii “Sabaha karşı bütün İstanbul uyurken, bir İngiliz müfrezesinin, Şehzadebaşı'nın bir tarafına sıkışmış olan bu küçük karakolu”¹¹ neden bastığı önemli bir soruydu. Diğer önemli ve merak uyandıran bir soru ise, baskının ne kadar hazırlıksız bir saatte yapıldığı düşünüldüğünde içerde olmasa bile, dışarıda İngiliz müfrezesine karşı herhangi bir mukavemet gerçekten gösterilememiş miydi?

Yukarıdaki soruların ilkinde işgâl sırasında İstanbul'da bulunan Fevzi Paşa, BMM'nin 27 Nisan 1920 tarihli oturumunda yaptığı bir konuşmada “...O gece İngilizlerin otomobillerle İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu muhitlerine bahriye efradı çıkararak, lazım gelen noktaları tuttular ve sırf fesat başlangıcı olmak üzere...”¹² Şehzadebaşı'ndaki 10. Kafkas Tümen Karargâhı'na saldırdıklarını belirtmekteydi. Bir başka neden ise, İngilizlerin 10. Kafkas Tümen Kumandanı Yarbay Kemaleddin Sami Bey'i* tutuklamak için

⁷ HTVD, 19, Vesika No:496.

⁸ HTVD, 22, Vesika No:562, 563.

⁹ HTVD, 22, Vesika No:563-2.

¹⁰ HTVD, 22, Vesika No:573.

¹¹ Tevhid-i Efkar, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818.

¹² TBMM ZC, Devre:1/I, TBMM Matbaası Ankara, 1959³, s.90.

* Kemaleddin Sami (Gökçen), 1884'te Sinop'ta doğdu. 14 Aralık 1902'de girdiği Mühendishane-i Berri Hümayun'dan 27 Mayıs 1905'te mezun oldu. 1 Eylül 1908'de Harp Akademisi'ni bitirdi ve 4. Ordu emrine verildi. 29 Eylül 1912'de Yanya Kolordusu 1.Şube Müdürlüğü'ne getirildi. Bu görevde iken kolundan yaralandı ve sakat kaldı. 11 Temmuz 1915'te Çanakkale Kuzey Grubu'na atandı. Fakat savaş sırasında yaralandığından Genelkarargâh İstihbarat Şubesi'ne alındı. 29 Eylül 1915'te Şehzade Ömer Faruk Efendi ile

aramakta olmalarıydı¹³ ki, ellerindeki tutuklama listesinde 10. Tümen Kumandanı olarak geçen¹⁴ Kemaleddin Sami Bey'in, baskın sırasında karargâh binasında bulunmadığı anlaşılmıştı.

İkinci soruya gelince, o sabah Şehzadebaşı Karakolu'nda yaşananlara dair tutulan raporlarda, İngilizlere mukavemet edildiğini belirten doğrudan bir bilgi yoktur. Hatta 10. Kafkas Tümen Kumandanı Kemaleddin Sami Bey'in 25. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği 16 Mart 1920 tarihli raporunda yazılan ifade, "Tarafımızdan hiçbir mukabele olunmadı"¹⁵ şeklindedir. Ancak Kemaleddin Sami Bey'in içinde bulunulan şartlar gereği, böyle bir ifade kullanmış olması ihtimal dahilindedir. Çünkü o sabah olanlara ışık tutan raporların birkaçında askerlerin henüz uykuda oldukları baskın saati göz önüne alındığında içeride olmasa bile, karargâh kapısından içeriye girme teşebbüsleri sırasında, İngilizlere karşı mukavemet edildiğini düşündüren ipuçları vardır. Bununla ilgili raporların birinde İngilizlerin önce kapıda bekleyen nöbetçiye saldırdığı, bu saldırı karşısında, nöbetçinin nöbetçi onbaşısına yardım etmesi için bağırdığı ve onbaşının yardıma gelirken, İngiliz subayının silahını ateşleyerek, nöbetçi onbaşısını yaraladığı¹⁶ bir diğer raporda, olay mahallinde, bir İngiliz şapkası ve karargâh kapısı önünde İngilizlere ait bir kasaturanın bulunduğu¹⁷ ayrıca 10. Kafkas Tümen Kumandanı Kemaleddin Sami Bey'in Harbiye Nazırı'na Şehzadebaşı'ndan 16 Mart 1920'de gönderdiği bir telgrafta ise, İngilizlerin rastgele kıtaların silahlarını zorla almakta ve bu sırada birçok cinayet işlemekte olduğunu "asker silahını teslim edemez ve etmez" eğer askerin silahtan tecridi talep ediliyorsa bunun kanuni bir şekli bulunduğunu (meselâ, kıtalar silahını filan mahale veya filan depoya teslim etsin gibi) böyle bir emir gelinceye kadar saldırganlara karşı namus, kanun ve diğer askerlik icaplarının uygulanacağını¹⁸ belirtmesinin yanı sıra, işgâl gününe dair Associated Press Ajansı'nın gazetelere geçtiği bir haberde, İstanbul'un sadece bir noktasında çatışma olduğu, iki İngiliz askerinin öldürüldüğü, bir İngiliz subayı ve üç kişinin yaralandığı, bir Türk subayı ile sekiz kişinin öldürüldüğü ve

Avrupa'ya gitti. 6 Haziran 1918'de Kuzey Kafkas Ordusu Kurmay Başkanı, 13 Ekim 1919'da İstanbul Muhafızlığı ve 25. Kolordu Kumandan Yardımcısı, 27 Ekim 1919'da da 10. Kafkas Tümen Kumandanı oldu. 22 Kasım 1920'de İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya geldi ve Ankara Kumandanlığı ile görevlendirildi. Bu görevin yanı sıra 18 Aralık 1920'de 1. Tümen Kumandanlığı'na getirildi. 13 Eylül 1921'de 4. Kolordu Kumandanı oldu. 3 Ağustos 1924'te izinli sayılarak Berlin Büyükelçiliği'ne atandı. 30 Ağustos 1926'da Korgeneralliğe yükseltildi. 24 Eylül 1928'de askerlikten emekliye ayrılan Kemaleddin Sami Bey, Berlin Büyükelçisi olarak görev yaptığı sırada 15 Nisan 1934'te vefat etti. (Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989², s.245-247).

¹³ Akşin İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, II, s.406.

¹⁴ The New York Times, March 18, 1920; The Montreal Gazette, March 18, 1920.

¹⁵ HTVD, 19, Vesika No:495.

¹⁶ HTVD, 19, Vesika No:495.

¹⁷ HTVD, 22, Vesika No:562.

¹⁸ HTVD, 19, Vesika No:498.

yaralananlar olduğunu¹⁹ bildirmesi ve bu haberin İngiliz Genelkarargâhının 23 Mart 1920 tarih ve 17 sayılı yazısında da yer alması üstelik haberde geçmeyen olay mahalının Şehzadebaşı olduğunun, baskın sırasında İngilizlere, nöbetçiler tarafından ateş açıldığının²⁰ belirtilmesi merak edilen sorunun cevabını açıkça ortaya koymaktaydı. Ayrıca Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin 5 Ekim 1923'de Şehzadebaşı Olayı'na yer verdiği bir haberde, İngilizler tarafından şehit edilen ve işgâl sabahı Şehzadebaşı Karakol kapısında nöbet bekleyen askerin Reşadiyeli Veli oğlu Mehmed olduğu ve tek başına görevini yapan bu kahraman Türkün İngilizlerden iki kişiyi öldürdüğü²¹ belirtilmekteydi.

Bu arada, İngilizlerin baskını gerçekleştirip, Şehzadebaşı Karakolu'nu terk etmelerinin ardından, 10. Kafkas Tümen Kumandanı Yarbay Kemaleddin Sami Bey karakola gelmişti. O sırada iki yaralı Gümüşsuyu Hastanesi'ne kaldırılmış, diğer yaralılarla şehitler* henüz karargâhta ve onları kaldırmak için vesait beklenirken²² olay mahaline ilk giren gazete Tevhid-i Efkâr olmuştu.

Gazete adına Şehzadebaşı Karakolu'na gelen muhabirler, şehitlerin resimlerini çekmiş* ve bu arada 10. Kafkas Tümen Kumandanı Yarbay Kemaleddin Sami Bey ile bir görüşme yapılarak, cinayetin tafsilatı hakkında bilgi alınmıştı. Ayrıca Kemaleddin Sami Bey, kendisinin de özel olarak çektiği şehit resimlerini daha sonra Tevhid-i Efkâr Gazetesi'ne

¹⁹ The New York Times, March 18, 1920, "Dealing With Turkey" Poverty Bay Herald X, Volume: XLVII, Issue:15169; 18 March 1920, Grey River Argus, 19 March 1920.

²⁰ Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, II, s.406.

²¹ Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818.

* Şehitler: Fırka Karargâhından Onbaşı Veli oğlu Mehmed (Reşadiye)

Fırka Karargâhından Çavuş İbiş oğlu Abdullah (Zile)

Fırka Mızıka Efradından Kadir oğlu Ömer Osman (Şehirkişla/Şarkışla)

Fırka Mızıka Efradından Ahmed oğlu Nasuh (Balıkesir)

Yaralılar : Fırka Karargâhından Onbaşı Mustafa oğlu Mehmed Pehlivan (Vezirköprü)

Fırka Karargâhından Er Mustafa oğlu Hafız İbrahim (Merzifon)

Fırka Karargâhından Er Mehmed oğlu Hasan (Söğüt)

Fırka Karargâhından Er Hasan oğlu Abidin (Erbaa)

Fırka Karargâhından Er Hüseyin oğlu Mehmed (Tavas)

Fırka Karargâhından Er Şakir oğlu Maksut (Rize)

Fırka Karargâhından Er Hasan oğlu İsmail (İskilip)

Fırka Karargâhından Er Halil oğlu Osman (Ödemiş)

Fırka Karargâhından Onbaşı Süleyman oğlu Musa (Sivas)

Fırka Karargâhından Er Hasan oğlu Bekir (Bursa)

Kayıp: Mızıkadan Osman oğlu Mehmed (Edirne)

(HTVD, 22, Vesika No:563-2) Yaralılardan Ödemişli Er Halil oğlu Osman hastaneye kaldırılırken yolda şehit olmuştur. (Prof.Dr.Enver Konukçu Özel Arşivi, Em.Gen.Nazmi Çağan Dosyası).

²² HTVD, 19, Vesika No:495.

** İşgâl sırasında İstanbul'da bulunan Fevzi Paşa, Şehzadebaşı baskını ile ilgili resimlerin, Fransızlar tarafından çıkarılıp, Avrupa'ya gönderildiğinden bahsetmektedir. (TBMM ZC, Devre:1/1, s.90).

göndermişti²³. Kemaleddin Sami Bey'in özel olarak çektiirdiği bu fotoğraflarla ilgili 10. Kafkas Tümeni Yaveri Cemil Efendi* 10. Kafkas Tümeni'ne bağlı 31. Alay'da görevli sınıf arkadaşı Üsteğmen Nazmi Efendi** işgâl sabahı kendisini ziyaret ettiğinde*** baskından sonra Kemaleddin Sami Bey'in bir fotoğrafçı getirttiğini ve şehitlerin ayrı ayrı resimlerini çektiirdiğini söylemiş, bu fotoğrafların birer kopyasını arkadaşına vererek mümkünse bunları çoğaltıp, dağıtmasını istemişti²⁴.

Kemaleddin Sami Bey, özel olarak çektiirdiği bu fotoğrafları çoğaltıp, Anadolu'ya yayarken, Üsteğmen Nazmi Efendi de arkadaşı Cemil Efendi'den aldığı şehit fotoğraflarını Celâl Bey'e* vermiş, o da çoğalttığı fotoğrafları çeşitli vasıtalarla Anadolu'ya yollamıştı. Üsteğmen Nazmi

²³ Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818.

* 562 Nolu Harp Tarihi Vesikasında, baskın sırasında yaşanan arbedeyi tümen karargâhından duyup, karargâh koşuşunun bulunduğu binaya koşarak gelirken, kendisine açılan ateş sonucu mermilerden birinin kaputunun sol kolunu delip geçmesine ve karşılık vermeye imkân olamayacağı düşüncesiyle olduğu yeri terk etmek zorunda kalan kişi ismiyle, adı geçen Üsteğmen Cemil Efendi, aslen Erzurumlu olup Sakarya Savaşı sırasında görev yaptığı Kabatepe'deki gözetleme yerinde bir top mermisinin tam isabetiyle şehit olmuştu. (Prof.Dr.Enver Konukçu Özel Arşivi, Em.General Nazmi Çağan Dosyası).

** Ömer Nazmi Çağan, 1894'te Amasya'da doğdu. 25 Aralık 1914/7 Ocak 1915'de Piyade Asteğmen olarak Amasya'da bulunan 10. Kolordu 31. Tümen 92. Alay 6. Bölüğe atandı. 1 Mayıs 1915/14 Mayıs 1915'de Teğmen, 1 Mayıs 1917'de Üsteğmenliğe terfi ederek, Refahiye'de bulunan 31. Alay 92. Tabur'a, 1 Eylül 1917'de Batum'da bulunan 10. Tümen 31. Alay'a, 1 Ekim 1920'de de 15. Tümen Hücum Taburu'na tayin edildi. 15 Ekim 1921'de Yüzbaşılığa terfi etti. 13 Mart 1924'te 159. Alay 2. Tabur 8. Bölüğe atandı. 10 Ağustos 1932'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydoldu ve Harbiye Mektebi 2. Şube Müdürlüğü'ne tayin edildi. 30 Ağustos 1932'de rütbesi Binbaşılığa yükseltildi. 30 Eylül 1936'da Tarih Bölümü'nden mezun oldu ve Piyade sınıfından Askeri Öğretmen sınıfına geçerek 8 Şubat 1937'de Kuleli Lisesi Tarih Öğretmenliği'ne atandı. 30 Ağustos 1939'da 2. Sınıf Askeri Tarih Öğretmeni oldu. 30 Haziran 1941'de Kuleli Lisesi Tedrisat Müdürlüğü'ne, 30 Ağustos 1943'te 1. Sınıf Askeri Tarih Öğretmenliği'ne, 30 Kasım 1944'te ise Askeri Liseler Müfettişliği'ne tayin edildi. 30 Ağustos 1947'de Tuğgeneral rütbesine denk Askeri Öğretmen oldu. 23 Temmuz 1949 Kara Kuvvetleri Komutanlığı Askeri Liseler Eğitim Müfettişliği'ne atandı. 14 Temmuz 1954'de de emekli oldu. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi Askerlik Safahat Belgesi Subay Şahsi Dosyası). Ömer Nazmi Çağan, 10 Kasım 1953'de Ankara Etnografya Müzesi'nde, 7.30-8.30 saatleri arasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşını bekleyen nöbetçi subaylardan biridir. O gün Anıtkabir'deki ebedi istirahatgâhına geleneğe uyularak defnedilecek olan Atatürk'ün tahnitli naaşının açılmasında hazır bulunmuştur. (Eren Akççek, "Keşke Otopsi de Yapılsaydı", Radikal, 10 Kasım 2004).

*** Üsteğmen Nazmi Efendi işgâl sabahı saat 8.00'de bağlı bulunduğu 31. Alay Kumandanı'nın karargâhına giderek kumandandan durumu öğrenip, emir almasını istemesi üzerine Şehzadebaşı Letafet Apartmanı'nda bulunan karargâha gelmiş, Yarbay Kemaleddin Sami Bey'den alay kumandanının, istediği emirleri alarak not etmişti. Kemaleddin Sami Bey'in emirleri nizam karakolunun kuvvetinin artırılması, kapıdaki nöbetçilerin kemerlerine bomba takılması, makineli tüfeklerin ateşe hazır bir vaziyette namlularının sokağa çevrilmesi, kışlanın önündeki yaya kaldırımına bir tek düşman ayağının bastırılmayıp, kışlaya girmek isteyen düşmanın da ateşle karşılaşması şeklindeydi. (Prof.Dr. Enver Konukçu Özel Arşivi, Em.General Nazmi Çağan Dosyası).

²⁴ Prof.Dr.Enver Konukçu Özel Arşivi, Em.General Nazmi Çağan Dosyası.

* İmar Bankası Müdürlerinden Celâl Dikmen

Efendi iki ay sonra Samsun'a çıktığında bu fotoğrafları şehirdeki çarşı ve dükkanların vitrinlerinde görmüştü²⁵.

Fırka Karargâhından Onbaşı Veli oğlu Mehmed (Reşadiye)

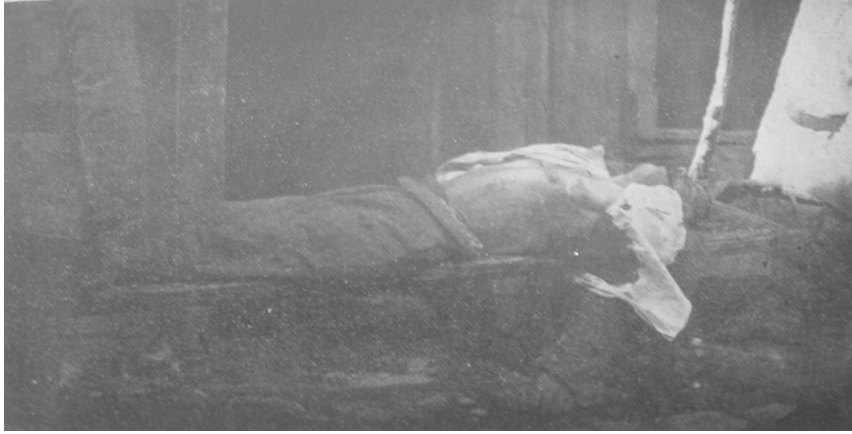

Fırka Karargâhından Çavuş İbiş oğlu Abdullah/Abdulkadir (Zile)

²⁵ Prof.Dr.Enver Konukçu Özel Arşivi, Em.General Nazim Çağan Dosyası

Fırka Mızıka Efradından Ahmed oğlu Nasuh (Balıkesir)

Fırka Mızıka Efradından Kadir oğlu Ömer Osman (Şehirkişla/Şarkışla)

Bu arada Tevhid-i Efkâr Gazetesi baskından sonra Şehzadebaşı Karakolu'na giren ilk gazete olarak çektiği şehit fotoğraflarını o sırada İstanbul'a gelmiş bulunan İtalyan Gazeteci G. Filippucci Guistiniani'ye*

* G.Filippucci Guistiniani, İtalya'da İl Tempo ve İl Messagero Gazetelerinin yazarıydı (Galip Kemali Söylemezoğlu, Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939, s.140). Yazarın, L'agonia di un impero (note in margine del Trattato di Sèvres) Roma: M.Carra & C. 1921.

- L.'Italia esclusa dal mar di Levante (note per la revisione del Trattato di Sèvres) Roma: M.Carra e C.di Luigi Bellini, 1922.

İtalyan gazetelerinde yayınlanması için vermiş, resimlerin İtalyan gazeteciye verildiğinin ertesi günü Tevhid-i Efkâr Gazetesi Başyazarı Velid Ebüzziya Bey* İngilizler tarafından sorguya çekilmiş, daha sonra gazetenin matbaası birkaç kez baskına uğradığından fotoğrafların asılları kaybolmuştu²⁶. Ancak bu fotoğraflar, iki hafta sonra İstanbul'dan Roma'ya dönen İtalyan Gazeteci Guistiniani tarafından, Babıâli'nin Roma'daki gayr-i resmi temsilcisi Galip Kemali Bey'e verilmişti²⁷. Galip Kemali Bey, Filippucci Guistiniani'nin gazetesinin koleksiyonundan alınarak kendisine verilen bu fotoğraflara, Sevrés Antlaşması'nın imzalanması üzerine yazdığı ve 1920'de yayınlanan L'Assassinat d'un peuple** adlı kitabında yer vermişti²⁸.

İşgâl altında bulunan İstanbul'da ise, Türk matbuatının bu fotoğrafları yayınlaması, Tevhid-i Efkâr Gazetesi Sahibi ve Başyazarı Velid Ebüzziya Bey'in İngilizlerce sorguya alınıp çok geçmeden tutuklanarak Malta'ya sürülmesinden, ayrıca gazetenin matbaasının birkaç kez baskına uğrayıp aranmasından da anlaşılacağı üzere pek tabii mümkün değildi.

İngilizlerin Şehzadebaşı'nda gerçekleştirdikleri bu elim olay ve cinayetlerinin delilleri olan fotoğraflar ancak 3,5 yıl sonra yani işgâl kuvvetlerinin İstanbul'u tahliye ettikleri 2 Ekim 1923'den üç gün sonra yayımlanabilmişti.

Bu fotoğraflar, Yunanlılara karşı kesin zaferin elde edildiği günlerde Stockholm'den İstanbul'a dönmüş bulunan Galip Kemali Bey'den Tevhid-i Efkâr Gazetesi tarafından istenmiş ve 5 Ekim 1923'de yine aynı gazete tarafından yayınlanmıştı.*** Bu konuyla ilgili Tevhid-i Efkâr Gazetesi "...İşgâlin sona erdiği şu günlerde bu müthiş vaka'nın kanlı delâilini kar'ilerimizin nazar-ı intibahına vaz'edememekten müte'esir idik. O cihetle

- Dieci anni di viaggi politici in Oriente. Turchia-Grecia-Egitto Palestina-Siria 1914-1922, Roma [19..] eserleri bulunmaktadır.

* Ebüzziyazâde Velid: Genç Osmanlılardan Ebüzziya Tevfik Bey'in oğludur. Tasvir-i Efkâr Gazetesi sahibi ve başyazarı olup, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı idi. Ali Rıza Paşa kabinesi sırasında Mustafa Kemal Paşa ile ilişki kurarak, Ruşen Eşref Bey'i görüşme yapmak üzere Anadolu'ya yolladı. İstanbul'un işgâlinin ertesi günü İngilizler tarafından sorgulandı ve üç gün sonra 20 Mart 1920'de Bakırköy'deki evinde tutuklanarak Arapyan Hanı'na hapsedildi. 27 Mart 1920'de Malta'ya sürülen Ebüzziya Bey, ağabeyi Talha Bey'in ağır hasta olduğunun İngilizlerce anlaşılması üzerine serbest bırakıldı (Bilâl N.Şimşir, Malta Sürgünleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985², s.180).

²⁶ Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818.

²⁷ Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818; Söylemezoğlu, Başımıza Gelenler, s.197.

** Galip Kemali Söylemezoğlu'nun Roma'da Fransızca olarak basılan bu kitabı Türkiye'de Yok Edilmek İstenen Millet adıyla 1957'de yayınlanmıştır.

²⁸ Söylemezoğlu, Başımıza Gelenler, s.197.

*** Tevhid-i Efkâr Gazetesi 16 Mart şehitlerinden, Reşadiyeli Veli oğlu Mehmed ile Zileli İbiş oğlu Abdullah/Abdulkadir'in resimlerini yayınlamıştı.

Galip Kemali Bey'e esasen tarafımızdan alınmış olan bu resimleri tam zamanında gazetemize iade ettiğinden dolayı hassaten müteşekkirimiz"²⁹.

5 Ekim 1923'te Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin "İngilizlerin Hiçbir Türk'ün Ebediyen Unutmayacağı Menfur Alçaklığı" başlığı altında, Galip Kemali Bey'in de Velid Bey'e hitaben "İngilizlerin 16 Mart'taki Alçaklığı Hakkında" kaleme aldıkları yazılarında Şehzadebaşı baskınına değinilerek, o gün karakol kapısında nöbet tutarken, İngilizlere karşı tek başına görevini yaptığı sırada şehit olan Reşadiyeli Veli oğlu Mehmed'e vurgu yapılmaktaydı. Galip Kemali Bey "...Bir İngiliz kıta'at-ı askeriyesine tek başına karşı durarak, namus-ı milliyeyi kurtaran bu şehid-i mağfur, işte dün yani üçbuçuk sene sonra şahidi olduğumuz vak'a-i nefsinde en evvel temsil eyleyen ilk kahramanımızdır. Reşadiye köyünün bu şanlı yavrusunu milletimizin unutmaması lazımdır..." derken, Tevhid-i Efkâr Gazetesi de "Ey Türk ve Müslüman bu cinayeti unutmak ve affetmek de bir cinayet olduğunu unutma!"³⁰ cümlesiyle o acı günün gelecekteki anısına bir hatırlatma yapmaktaydı.

İstanbul'un işgâli sırasında yaşanan bu menfur olayın dört şehidine gelince, bunların üçü, önce Eyüp'te Bahariye yolu üzerindeki mezarlığa defnedilmiş, 1947'de de Edirnekapı Şehitliği'ne nakledilerek buradaki Sakızağacı Şehitliği'ne gömülmüşlerdi³¹.

Şehitlikteki mezar taşına bakıldığında isimlerinin yazılı olduğu askerler İbişoğlu Abdülkadir, Zileli Abdullah Çavuş ve Kadiroğlu Ömer Osman'dır. Ancak bu isimlerden, İbişoğlu Abdülkadir ve Zileli Abdullah Çavuş iki ayrı kişi olmayıp, aslında ikisi de aynı kişidir*. Bu da isimler aktarılırken bir karışıklık olduğunu akla getirmektedir. Çünkü Harp Tarihi Vesikalarında Zileli İbişoğlu Abdullah Çavuş olarak yer alan isim, Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin çektiği ve yukarıda bahsedildiği üzere Galip Kemali Bey'e de ulaşan resmin altında İbişoğlu Abdülkadir olarak geçmektedir**. Bu durumda Sakızağacı Şehitliği'nde yatan üç kişiye karşılık mezar taşında iki şehidin ismi yazılıdır. 16 Mart'ta şehit düşen Balıkesirli Ahmed oğlu Nasuh ve Reşadiyeli Velioğlu Mehmed şehitlikteki diğer isimler olmalıdır.

²⁹ Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818.

³⁰ Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818.

³¹ <http://ekitap.eyup.bel.tr/9600/sempozyum>.

* Mezartaşındaki bu yanlışlığa, Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX'da "16 Mart 1920 İstanbul'un İkinci İşgâli ve Eyüp Bahariye'ye Gömülen Şehitlerin Sayısı ve Künyeleri" adlı bildirisinde R.Halil Bingöl, İbişoğlu Abdülkadir ismiyle bir şehit olmadığını belirtmek suretiyle dikkat çekmiştir. (<http://ekitap.eyup.bel.tr/9600/sempozyum>).

** Bkz.Tevhid-i Efkâr, 5 Teşrin-i evvel 1339/5 Ekim 1923, No:3846-818; Ghalib Kemaly Bey, Assassinat D'un Peuple... s.44; (Resmin altında Zileli olduğu da belirtilmektedir), Galip Kemali Söylemezoğlu 30 Senelik Siyasi Hatıralarının Üçüncü ve Son Cildi 1918-1922, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1953, s.339.

Bu karışıklığın neden kaynaklandığı sorusuna gelince, 16 Mart 1925'te Şehzadebaşı Şehitlerini anmak için Eyüp'te yapılan törenler dolayısıyla Servet-i Fünûn Dergisi'nde yayınlanan bir yazı duruma açıklık getirmektedir. Burada şehitlerin Eyüp'teki mezarlarının tesadüf eseri öğrenildiği* 16 Mart'ta törensiz ve gösterişsiz bir şekilde defnedilen üç şehidin Şehzadebaşı faciasının şehitleri olduğu anlaşılınca, Eyüp gençlerinin el altından çalışarak isimlerini öğrendikleri ve mezarlarının civarına başka bir cenaze gömülmemesini sağladıkları, Anadolu'nun şanlı zaferini müteakip yine aynı gençlerin şehitlerden her birine mezartaşı dikerek, kitabe yazdırdıkları ve buldukları mahali güzel bir duvarla diğer kabristandan ayırdıkları ayrıca hatıralarını yaşatmak için de her sene 16 Mart'ta bir tören yapılmasına karar verdikleri³² belirtilmektedir. Eyüp Gençlerinin işgâl altındaki İstanbul'da, şehitlerin isimlerini el altından çalışarak öğrenmeleri isimlerdeki karışıklığın nedenini de anlaşılır hale getirmektedir.

Ayrıca Galip Kemali Bey'in şehitlerden Kadıroğlu Ömer Osman'ın İplikhane Hastanesi karşısındaki selviler arasında defnedildiğine³³ dair verdiği bilgi, Edirnekapı Sakızağacı Şehitliği'ndeki iki ismin kimliğini, yine yaralıyken yolda şehit olan Ödemişli Er Halil oğlu Osman'ın defnedildiği yeri ve baskında yaralanan diğer dokuz askerden şehit olup olmadığı sorularına cevabı, tetkike muhtaç hale getirmektedir.

Bu vesileyle topraklarımıza can ve kanlarıyla hayat veren tüm şehitlerimizi ve Şehzadebaşı şehitlerinin hatıralarının yaşatılmasında çabalarını esirgemeyen fedakâr ve duyarlı Eyüp gençlerini sevgi, takdir ve rahmetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

Milli Savunma Bakanlığı Arşivi

Prof.Dr. Enver Konukçu Özel Arşivi: Em.General Nazmi Çağan Dosyası

Akşin, Sina İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II, Son Meşrutiyet (1919-1920), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

* Darülfünun Hukuk Fakültesi öğrencilerinden İsmail Hakkı Efendi, işgâl sabahı Şehzadebaşı Karakol baskınında ölen askerler olduğunun duyulması üzerine Darülfünun öğrencilerinin toplandığını, cenazeye katılıp katılmama konusunda tartışma çıktığını ancak cenazelerin kaldırılmış olup, nerede bulduklarının bilinmediğini, uzun tartışmalardan sonra cenazeye gitme fikrinin suya düştüğünü, cenaze için giden üç-beş kişinin de geri dönüp geldiğini belirtmekteydi (İ.Hakkı Sunata, İstanbul'da İşgal Yılları Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.76-77; Yahya Kemal, Tarih Musahabeleri, Batur Matbaası, İstanbul, 1975, s.42-44).

³² Servet-i Fünûn, 19 Mart 1341/19 Mart 1925, No:1492-18, s.138.

³³ Söylemezoğlu, 30 Senelik Siyasi Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi, 1918-1922, s.340.

Duru, Orhan, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

Ghalib Kemaly Bey, Assassinat D'un Peuple Suite Au "Martire D'un Peuple" Imprimerie Riccardo Garroni, Romae, 1921.

Söylemezoğlu, Galip Kemali, Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

Söylemezoğlu, Galip Kemali, 30 Senelik Siyasi Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi 1918-1922, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1953.

Sunata, İ.Hakkı, İstanbul'da İşgâl Yılları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Şimşir, Bilâl N. İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), I, TTKB, Ankara, 1992,

Şimşir, Bilâl N. Malta Sürgünleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985².

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989².

TBMM ZC, Devre: I/I, TBMM Matbaası, Ankara, 1959³.

Yahya Kemal, Tarih Musahabeleri, Batur Matbaası, İstanbul, 1975.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Grey River Argus

Perşembe

Poverty Bay Herald

Radikal

Servet-i Fünûn

Tevhid-i Efkâr

The Montreal Gazette

The New York Times

<http://ekitap.eyup.bel.tr.9600/sempozyum>.

www.mimdap.org

(Resimler Ghalib Kemaly Bey, Assassinat D'un Peuple Suite Au "Martire D'un Peuple" Imprimerie Riccardo Garroni, Romae, 1921 adlı kitaptan alınmıştır)